

Nasrėnuose gyva MOTIEJAUS VALANČIAUS ATMINTIS

PARENGĖ ALBINAS MINGĖLA

Jeį važiuoji keliu Kretinga–Salantai–Skuodas, Nasrėnų kaimo neaplenksi. Gėrėdamasis įspūdingu šių vietų reljefu, vaizdais, atsi-
veriančiais į vakarų pusę, privažiuoji Nasrėnus, kaimą, kuriame
yra ir vienas iš dažniausiai šiame rajone lankomų objektų – Vysku-
po Motiejaus Valančiaus gimtinės muziejus. Prie pat kelio, kaip ir
prieš daugelį metų, mus pasitinka pats žinomiausias M. Valančiaus
literatūrinis herojus – Palangos Juzė. Jo skulptūra – prie pat tako į
muziejų, po stogeliu, gerai prižiūrėta. Na o muziejaus viduje mus
pasitinka pats Algirdas Čėsna. Jis čia taip pat jau ne pirmas dešimt-
metis. Kiekvieną sutinka kaip savą, apie M. Valančių papasakoja,
ekspoziciją aprodo, o jei pamato, kad tikrai susidomėjai, kad dau-
giau apie muziejų nori sužinoti, pasiūlys ir savo 2009 m. išleistą knygu-
tę „M. Valančiaus gimtinės muziejus. Kūrimo istorija ir veikla“. Išleido
ją Kretingos rajono vyskupo Motiejaus Valančiaus draugija. Leidinį rė-
mė Irtos ir Valdemaro Vaičekauskų šeimos fondas.

Pasak A. Čėsnos, leido tą knygutę norėdamas, kad visuomenė
žinotų, kas ir kaip kūrė šį muziejų, kas prie jo atsiradimo ir puoselė-
jimo daugiausiai prisidėjo. Taip pat siekta papasakoti ir apie čia
vykdomus projektus, organizuojamus renginius.

Iš leidinio įžangos sužinome, kad 2009 m. šiam muziejui sukako
40 metų. Iš pradžių jis priklausė Kretingos kraštotyros muziejui ir
vadinosi Rašytojo Motiejaus Valančiaus memorialiniu muziejumi.
1996 m. jis tapo savarankišku Kretingos savivaldybės muziejumi.

Tas leidinys – dalis paties Algirdo Čėsnos gyvenimo, kurį jis
atidavė šiam muziejui, vadovaudamas jam ir tuo pat metu galynė-
damasis su sunkia liga.

Pasinaudodami informacija, kuri skelbiama šioje knygutėje, pri-
siminkime ar iš naujo atraskime iškilų žemaitį Motiejų Valančių ir
sužinokime, kas tie žmonės, kurie labiausiai prisidėjo kurdami ir
puoselėdami Nasrėnuose šį žemaičių kultūros židinį.

APIE MOTIEJŲ VALANČIŲ

Pagrindinius M. Valančiaus, iškilaus žemaičio, palikusias itin ryš-
kų pėdsaką žemaičių tautiniame judėjime, gyvenimo ir veiklos fak-
tus prisiminkime šiomis A. Čėsnos eilutėmis, paskelbtomis jo lei-

Vyskupo Motiejaus Valančiaus gimtinės muziejaus sodyba Kretingos
rajo Nasrėnų kaime 2013 m. pavasarį. Danutės Mukienės nuotrauka

dinyje „M. Valančiaus gimtinės muziejus. Kūrimo istorija ir veikla“:

„Motiejus Valančius, ketvirtas vaikas šeimoje, Mykolo ir Onos
Valančių sūnus, gimė 1801 m. vasario 28 d. Telšių paviete, Salantų
parapijos Nasrėnų kaime. Motiejus Valančius mokėsi Žemaičių
Kalvarijos dominikonų gimnazijoje (1816–1821), vėliau (1822–
1824) – Varnių ir Vilniaus (1824–1828) kunigų seminarijose. 1828 m.
rugsėjo 1 d. Vilniaus katedroje buvo įšventintas kunigu. Dirbo kape-
lionu Mozyriaus (dabar Baltarusija, Gomelio sritis), Kražių (1834–
1840) mokyklose. Profesorio Vilniaus (1840–1842) ir Sankt Pe-
terburgo (1842–1844) dvasinėse akademijose. Nuo 1845 iki
1850 metų – Varnių kunigų seminarijos rektorius.

1850–1875 metais vadovavo Žemaičių vyskupystei. Ganytojas
mirė 1875 m. gegužės 17 d., palaidotas Kauno arkikatedroje-bazili-
koje. Per 25 vyskupavimo metus vyskupas M. Valančius įšventino
550 klierikų kunigais, daugiau kaip 900 000 vaikų suteikė sutvirtini-
mo sakramentą, pastatydino 49 bažnyčias. Būdamas Žemaičių vys-
kupu rūpinosi parapijinių lietuviškų mokyklų, bibliotekėlių, knygy-
nėlių steigimu. 1858 metais pradėjo Blaivybės akciją: lietuviai per
dvejus metus sumažino alkoholio vartojimą net 8 kartus! Prasidė-
jus lietuviškos spaudos draudimui (1864–1904), suorganizavo kny-
gų lotyniškais rašmenimis leidybą ir vadovavo knygnešiams.
M. Valančius parašė apie 50 knygų: „Žemaičių vyskupystė“ 1, 2
d., „Kantičkos“, „Vaikų knygelė“, „Paaugusių žmonių knygelė“,
„Palangos Juzė“, „Pasakojimas Antano Tretininko“ ir kt. Jis – lie-
tuvių literatūros prozos pradininkas, pirmasis knygų vaikams ra-
šytojas, pedagoginės minties sklaidėjas, pirmasis lietuvis, apra-
šęs šventųjų gyvenimus.“

MOTIEJAUS VALANČIAUS ARTIMIEJI IR JO GIMTINĖ

Tęsdamas pasakojimą apie M. Valančių, A. Čėsna savo leidiny-
je, skyriuje „Nasrėnai – vyskupo Motiejaus Valančiaus gimtinė.
Apie artimuosius. Muziejaus įkūrimas“, primena, kad laisvųjų vals-
tiečių sūnus, rašytojas, švietėjas, istorikas, kultūros ir tautinio atgi-
mimo veikėjas, blaivybės sąjūdžio organizatorius savo gimtinėje
Nasrėnuose (Kretingos r.) gyveno iki 15 metų. Kai vyskupas gimė
(1801 m. vasario 16 d. pagal senąjį Julijaus kalendorių, o pagal
naująjį Grigaliaus – vasario 28 d¹⁾), Nasrėnai priklausė Salantų pa-

rapijai ir Telšių apskrčiai². Kadangi Kalnalis buvo arčiausiai Nasrėnų, tėvai ir sūnų krikštijo Motiejaus vardu Kalnalio šv. Lauryno bažnyčioje. Apie tai metrikų knygoje (1793–1821, saugoma Kretingos muziejuje³) įrašyta, kad M. Valančius pakrikštytas vasario 17 d., krikštijo Kalnalio altaristas J. Skalskis, krikšto tėvai buvo nasrėniškiai R. Budrys ir J. Žvinklevičienė. Kunigaikščio I. Oginskio statydinta Kalnalio bažnyčia neiškilo: sudegė žaibo sukkelto gaisro metu. Tada parapijiečiai per metus senosios vietoje pastatė naują ir didesnę.

Šiandien Kalnalio bažnyčioje procesijų metu nešamas kryžius, kurį testamentu dovanojo vyskupas Motiejus Valančius, žvakės ant altoriaus yra laikomos jo dovanuotuose liktoriuose. Bažnyčios viduje, priekyje ant sijos, yra išrašas iš M. Valančiaus raštų: „Blavios širdys malonios Dievui“. Neseniai M. Valančiaus sodyboje dirbęs iš Kalnalio kilęs jaunas vyriškis A. Čėsna prisipažino, kad šie vyskupo žodžiai, užrašyti ant bažnyčios sijos, jam įstrigę atminty visam gyvenimui.

Nasrėnuose prabėgo M. Valančiaus vaikystė. Buvo jis ketvirtas vaikas šeimoje. Be jo, dar augo broliai Mykolas ir Feliksas, seserys Marijona (vyresnioji) ir Petronėlė⁴. Nors M. Valančius parašė daug knygų, tačiau žinių apie save, tėvus, gimtinę beveik nėra palikęs. Iš jo paties užrašymo žinome, kad „1816 metų rugpjūčio 16 d. mano tėvas Mykolas nuvežė mane į Kalvariją mokytis ir paliko Žvyrkalnyje pas Gliozeraite. Ji buvo senosios gdynės pana, ne puikesnė už velnią, nemaža rėksnė, tačiau ne blogiausia davatka“⁵.

Mama Ona Valančienė-Stonkutė buvo kilusi iš Kūlpėnų. Iš viso ji pagimdė 11 vaikų, bet dauguma dar kūdikiai mirė⁶. Ona už vyrą Mykolą buvo jaunesnė net 18 metų. Ji gimė 1770 m., mirė 1859 m. ir palaidota Varniuose⁷. Gyveno 89-erius ir paskutinius devynerius nuo 1850 metų praleido pas sūnų Motiejų. Mama buvo labai religinga⁸, ir jos tikėjimas, be abejo, turėjo įtakos sūnui, pasirinkusiam kunigo kelią. Valančių šeimoje kunigas buvo ir vyresnysis brolis Mykolas. Tikriausiai Valančių sūnui Motiejui pasirinkti kunigo kelią patarė ir giminaitis bendrapavardis kunigas dėdė Motiejus. O galbūt taip nusprendė pats Aukščiausiasis: juk ir vardas Motiejus hebrajų kalba reiškia Dievo dovaną.

Tėvas Mykolas buvo kalvis. Šio amato tobulintis buvo išvykęs į Prūsiją⁹. Tėvo dėka visi sūnūs gavo gerą išsilavinimą. Vyriausias sūnus Mykolas tapo Kretingos bernardinų vienuolino vienuoliu, jauniausias sūnus Feliksas – gydytoju, o Motiejus – Žemaičių vyskupystės vyskupu (1850–1875). Abi dukterys ištekėjo. Vyresnioji (Marijona) – už Viskanto, o šiam mirus, – už Rudavičiaus. Petronėlė buvo ištekėjusi už Bagdonavičiaus, o jam mirus, – už Beresnevičiaus¹⁰.

Tėvas mirė 1828 metais, palaidotas Salantų Gargždėlės kaimo kapinaitėse. Ant antkapinio paminklo, nulieto Liepojoje¹¹, ir ant ketaus kryžiaus lenkiškai užrašytas jo vardas ir pavardė, mirimo data 1828 m. gruodžio 13 d.¹² Lietuvoje tokie paminklai dar nebuvo daromi. Ant kryžiaus žemaitiškai užrašyta *sejkie*, tai reiškia gruodžio 13, o vietinės kalbos žodis *szaszuletis*, reiškia, kad palaidotas vietinis. Šiandieną dar galima sutikti Kretingos rajono Grūšlaukės apylinkėse žmonių, suprantančių šių žodžių reikšmę. Anksčiau [...], t. y. sovietmečiu, kapą prižiūrėjo žmonės, gyvenę prie Salantų Gargždėlės kapinių. Šiandieną kapinių tvarkymu rūpinasi Salantų gimnazija. Galbūt Valančiai Nasrėnuose gyveno iki tėvo Mykolo mirties, o galbūt abu Valančiai savo paskutines dienas praleido pas dukrą Petronėlę Kalnalyje.¹³

Susipažinome sau Valančiumi, jo tėvais, broliais, seserimis. Na o dabar, vartydami A. Čėsnos leidinį, pasižvalgykime po Nasrėnus

Vyskupo Motiejaus Valančiaus laikus menanti klėtelė muziejaus sodyboje. 2013 m. Danutės Mukienės nuotrauka

ir pasidomėkime, kas ir kada pasirūpino, kad M. Valančiaus kūryba ir atminimas būtų puoselėjamas, o sodyboje, kurioje gimė ir vaikystėje gyveno iškilus lietuvių tautinio ir kultūrinio judėjimo veikėjas, atsirastų muziejus.

A. Čėsna rašo, kad „Personažas Palangos Juzė apysakoje „Palangos Juzė“, keliaudamas iš Kretingos, užsuka į Nasrėnų sodžius. M. Valančius didžiuojasi Nasrėnų senumu, pavyzdžiui, apsakyme „Karė pas Salantų pilį“ jis rašo: „Ta soda didžiai turi būti sena, nes raštuose 1112 metų jau yra minavojama.“¹⁴

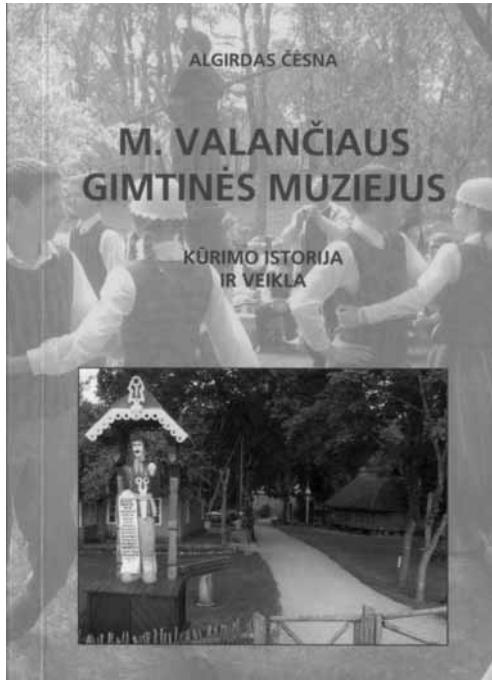
M. Valančius mylėjo ir rūpinosi savo gimtojo kaimo žmonėmis. A. Čėsna rašo, kad 1837 metais kunigas M. Valančius, dirbdamas Kražių gimnazijos kapelionu ir bibliotekos vedėju, Nasrėnams dovanojo paveikslą „Madona“. Paveikslo originalas šiandien saugomas Kretingos muziejuje.¹⁵ Šio paveikslo kopiją, kuri dabar yra Nasrėnų senųjų kapinaičių koplyčioje, prieš keturiasdešimt metų nutapė kretingiškis dailininkas J. Šakinis.

VYSKUPO MOTIEJAUS VALANČIAUS GIMTINĖS MUZIEJAUS ĮKŪRIMAS IR PLĖTRA

Pasakodamas apie muziejaus įkūrimą, A. Čėsna rašo, kad „Didelis susidomėjimas vyskupo M. Valančiaus asmenybe, jo darbais, veikla ir kur yra jo gimtinė, buvo pasitinkant M. Valančiaus 100-ąsias gimimo metines. Vienas pirmųjų jo biografų buvo Juozas Tumas-Vaižgantas (g. 1869 m.), 1895–1898 m. kunigavęs Mosėdyje. 1901 m. žurnale jis apie vyskupo gimtinę rašo: „Mykolo Valančiaus, Vyskupo tėvo, butas stovėjo mažne prie pat kelio iš Kretingos į Salantus, už poros virstų neprivažiavus Kalnalio“.¹⁵

1931 m. Juozas Balčikonis M. Valančiaus raštus sudėjo į vieną knygą ir ją išleido. Jos pradžioje įdėjo M. Valančiaus portretą (nuotrauką), gautą iš nasrėniškio Antano Beržanskio, žmonių vadinto

(Nukelta į 34 p.)

Algirdo Čėsnos knygos „M. Valančiaus gimtinės muziejus. Kūrimo istorija ir veikla“ viršelis. Jame išspausdintos muziejaus nuotraukos autorius – Marius Priešmontas

(Atkelta iš 33 p.)

Adomu. Knygoje jis dėkoja A. Beržanskiui¹⁶ už M. Valančiaus portretą ir pamini, kad jo sodyba buvusi prie pat Valančių sodybos.“

A. Čėsna nurodo, kad A. Beržanskio sodyba neišliko, tik žinoma, kad ji yra buvusi prie pat tos vietos, kur įkurtas M. Valančiaus muziejus, priešingoje nuo muziejaus kelio pusėje, šalia senųjų Nasrėnų kapinačių, pietinėje jos pusėje. Apie A. Beržanskio sodybos vietą 1992 m. muziejininkams papasakojo jo dukterėčia nasrėniškė A. Maksvytienė.

Kurį laiką dar iki Vyskupo Motiejaus Valančiaus gimtinės muziejaus atidarymo sodyba, kurioje gimė M. Valančius, priklausė Barborai ir Antanui Milašiams. A. Čėsna rašo, kad šią „sodybą archeologiškai ištyrė inžinierius I. Jablonskis. Jis sudarė gimtosios Valančių sodybos planą, jame nurodė esamų ir buvusių pastatų vietas.¹⁷ Plane pažymėjo ir kalvės vietą, o vyskupo tėvas juk buvo kalvis. [...] Kraštietis liuanistas Rimvydas Šilbajoris mano, kad Palangos Juzė yra pats vyskupas M. Valančius.¹⁸ M. Valančiaus biografijos tyrinėtojas istorikas V. Merkys pateikia kitokią versiją – jis nurodo, kad Palangos Juzės prototipas Juzė Viskantas apie 1820 m. yra dirbęs pas vyskupo tėvą kalvį kaip bernas. Tais metais Valančių ūkyje dirbo du bernai.

Duomenų apie M. Valančiaus muziejaus Nasrėnuose įkūrimą randame ir geografo Česlovo Kudabos knygoje. Jis nurodo, kad tvarkyti M. Valančiaus tėvų sodybą ir joje įrengti memorialinę ekspoziciją pirmieji suskato Kretingos muziejaus darbuotojai. Ekspozicija, pasak Č. Kudabos, „1969 m. įrengta Antano Milašiaus troboje, stovinčioje toje pačioje vietoje, kur buvo Valančių pirkia.“²⁰ Tuo metu, kai Nasrėnuose lankėsi Č. Kudaba, pasak jo, sodyboje senųjų pastatų jau beveik nebebuvo, tik „įdomi penkių kamarų klėtelė, rodos, rašytojo amžininkė.“ Beje, toje klėtelėje yra miegojęs M. Valančius, tikėtina, kad ir kiti Valančių vaikai bei patys tėvai. Č. Kudabos knygelėje išspausdinta nuotrauka, kurioje Justas Paleckis įamžintas prie M. Valančiaus klėtelės stogastulpio.²¹ A. Čėsna savo leidinyje pažymi, kad tais sovietiniais metais tokios nuotraukos

paskelbimas buvo tarsi ženklas, kad duota „žalia gatvė“ muziejui Nasrėnuose atsirasti.

A. Čėsna rašo, kad „Klaipėdos apskrities archyvo dokumentai rodo, jog Kretingos rajono Darbo žmonių deputatų tarybos Vykdomasis komitetas priėmė Sprendimą Nr. 401 1967 m. lapkričio mėn. 25 d. Pagrindas: F. 362. Ap. L. B. 343. L. 139-14122. Šiuo Sprendimu Kretingos kraštotyros muziejus įpareigotas iki 1967 m. gruodžio 25 d. atidaryti rašytojo M. Valančiaus memorialinį muziejų Nasrėnų kaime. Sprendimą pasirašė Kretingos rajono Darbo žmonių deputatų tarybos Vykdomojo komiteto pirmininkas L. Grigalius ir sekretorė J. Rupšytė. Archyvo dokumento kopijos tikrumą 2009 m. balandžio 30 dieną garantavo Klaipėdos apskrities archyvo direktorius Stasys Juozapaitis.“

1968 metais Kretingos laikraštys „Švyturys“, straipsnyje „Saugokime praeitį“, skaitome: „1968 metai kraštotyrininkams atnešė naujų uždavinių, naujų džiaugsmų ir rūpesčių. Iš stambesnių darbų, kuriuos teks nuveikti, matyt, bus Memorialinio muziejaus rašytojui M. Valančiui atidarymas jo gimtinėje Nasrėnų kaime.“²³

1969 m. tas pats laikraštis straipsnyje „M. Valančiui atminti“ pranešė apie M. Valančiaus muziejų: „Kretingos muziejus žinomas visoje respublikoje. Vasarą su jo ekspozicija susipažįsta šimtai ekskursantų, turistų. Rytoj Nasrėnuose, M. Valančiaus gimtinėje, bus atidarytas šio muziejaus filialas²⁴. Šiomis dienomis muziejaus bendradarbė Onutė Stalnionytė mums pranešė, kad jau sutvarkyta ekspozicija, atspindinti rašytojo gyvenimo ir kūrybos kelią: tai asmeniniai M. Valančiaus daiktai, nuotraukos, jo kūriniai – daugiau kaip šimtas eksponatų, kurie buvo sukaupti muziejaus fonduose.“

1969 metų liepos 15 d. Lietuvos Ministrų Tarybos Nutarimu Nr. 294 sodyba, rašytojo ir visuomenės veikėjo Motiejaus Valančiaus (1801–875) gimtinė paskelbta respublikinės reikšmės istorijos paminklu (šifras IR-187).²⁵

Įrengiant muziejų pirmiausia sodyboje pastatytas paminklinis akmuo, atgabentas iš melioruojamų Tintelių kaimo laukų. Tai padaryta 1969 metais. Paminklinio akmens atgabenimu rūpinosi Kūlpėnų ūkio direktorius A. Fabijonavičius, Tintelių skyriaus ūkvedys J. Daugintis, paminklinį akmenį atvežė nasrėniškis A. Viskantas. Ant jo Kretingos kraštotyros muziejaus direktoriaus J. Mickevičiaus rūpesčiu pritvirtinta metalinė lenta, kurios tekstas skelbė: „Šioje sodyboje 1801 m. vasario 16 d. gimė rašytojas Motiejus Valančius.“ Paminklinis akmuo su minėtu tekstu ir šiandien mums primena šios asmenybės gimimo datą. Jau 1970 m. prie įėjimo į muziejaus sodybą, prie pat kelio, pastatyta skulptoriaus Vytauto Majoro Palangos Juzės skulptūra. Tą faktą savo knygelėje mini ir geografas Č. Kudaba.²⁶ Skulptūros tekstas parašytas žemaitiškai: „Šėta čė, tamė gyvenėmė, gėmė ėr pauga mona sukūries Žemaitėjės rašytuos, blaivybės platintuos Muotiejos Volončios. Meldo ožetė paveizėtė. Palonguos Jozė.“ Apie skulptūros pastatymą 1970 m. spalio 27 d. laikraštys „Tarybinė Klaipėda“ paskelbęs korespondentas J. Gradauskas yra nurodęs, kad skulptūros pastatymo šventė įvyko spalio 22 dieną. Oficiali Muziejaus atidarymui skirta šventė surengta 1969 m. vasario 19 dieną. Tada ir atidaryta memorialinė ekspozicija apie rašytoją M. Valančių²⁷. Tos šventės liudininkas, buvęs Kūlpėnų ūkio direktorius A. Fabijonavičius yra pasakojęs, kad apie 1970 m. M. Valančiaus gimtinėje lankėsi J. Paleckis. Tada direktoriui yra tekę Milašių troboje kartu su juo valgyti žemaitišką kastinį.

Iš pradžių muziejus priklausė Kretingos kraštotyros muziejui ir

vadinosi rašytojo M. Valančiaus memorialiniu muziejumi. Na o 1996 m., kaip nurodo A. Čėsna, „Muziejus įregistruotas Kretingos rajono savivaldybėje, nes jo steigėjas – Kretingos rajono savivaldybė. Meru tada buvo J. Pelionis. Visas muziejaus pavadinimas: Vyskupo Motiejaus Valančiaus gimtinės muziejus. Muziejaus direktorius – Algirdas Čėsna. 1997 gruodžio 31 d. Lietuvos Respublikos kultūros ministerijos Kultūros vertybių apsaugos departamento direktoriaus įsakymu Nr. 380 visuomenės veikėjo, rašytojo, vyskupo Motiejaus Valančiaus (1801–1875) gimtinės sodyba – klėtis, du šuliniai, stogastulpis, paskelbti Lietuvos Respublikos nekilnojamojo turto vertybe (šifras G86K).²⁹

1999 m. lapkričio 4 d. muziejus įregistruotas Lietuvos Respublikos kultūros ministerijoje kultūros ministro įsakymu Nr. 473. Muziejaus kodas – 188206780.

Iš leidinio sužinome, kad ilgą laiką net ir patys nasrėniškiai nebeprisiminė, kur yra buvusi M. Valančiaus gimtoji sodyba. M. Valančiaus palikimo tyrinėtojai ir puoselėtojai jos paieškas labiausiai suintensyvino artėjant šio išklaus žemaičio šimtosioms gimimo metinėms – 1901 metais. Daug kuo, išaiškinant sodybos vietą, prisidėjo iš Nasrėnų apylinkių kilęs akademikas fizikas Adolfas Jucys. Apie tai yra rašęs V. Merkys.^{30, 31} Kartu su A. Juciu paieškose dalyvavo ir muziejaus pirmosios ekspozicijos įkūrimu daugiausiai rūpinosi tuometinis Kretingos muziejaus direktorius Juozas Mickevičius bei kretingiškis inžinierius, kraštotyrininkas Ignas Jablonskis.

Daugelį metų šio muziejaus plėtra rūpinosi Benjaminas Kondrotas. Savo knygelėje „Kūrėjų pėdsakais“ (išleista 1981 m.) jis rašo: „1986 m. vasarą Kretingos kraštotyros muziejuje susipažinau su jaunu darbuotoju Algirdu Čėsna. Norėjau iš jo daugiau sužinoti apie M. Valančiaus ekspoziciją Nasrėnų kaime. Namas, kuriame yra nedidelis muziejėlis, priklauso jo savininkei Barborai Milašienei, didelei vyskupo M. Valančiaus gerbėjai. Ji mielai parodo muziejinę ekspoziciją. Vyras miręs, ir našlei nelengva rūpintis buties reikalais, ypač kuru ir smulkiu remontu.“

Sodybos šeimininkė B. Milašienė po vyro A. Milašiaus mirties 1981 m. visą laiką gyveno viena. Ji parduotų namą valstybei, jeigu gautų Kretingoje butą su visais patogumais. A. Čėsna pasirengęs sodybą paversti tikru kultūros židiniu. Be to, išsprendę ir jo gyvenimo sąlygos: neseniai vedęs, gyvena Jokūbave pas žmonos tėvus.“

B. Milašienė, būdama sodybos šeimininke, pasirūpino, kad būtų restauruotas vienintelis šioje sodyboje M. Valančiaus laikus menantis pastatas – klėtelė.

Iš A. Čėsnos knygoje spausdinamo jo rašyto laiško B. Kondratui fragmentų (rašyta 1987 m. gruodžio 10 d.) sužinome, kad kol B. Milašienė buvo sodybos šeimininkė, „Kretingos kraštotyros muziejus rasdavo su ja bendrą kalbą: vis dėlto turime ir prižiūrimą klėtelę, ir ekspozicinę salę apie rašytoją. Mūsų muziejaus meistrai kartu su kitais muziejaus vyrais šiais metais pertvarkė prie sodybos esančią skulptūrą „Palangos Juzė“: varine skarda apdengtas stogelis“. Žinoma, negalime mes tenkintis esama padėtimi, reikia dar daug padirbėti, kad ši sodyba taptų tokia, kokia ji iš tikrųjų turėtų būti. Pasenusi ir pati ekspozicija – pirmiausia turiu omenyje apipavidalinimą. Reikia labai tvarkyti ir pačią aplinką.“

Beje, tais 1987 metais Kretingos kraštotyros muziejui vadovavo direktorė V. Kanapkienė. Skulptūrą „Palangos Juzė“ restauravo Kretingos muziejaus darbuotojas stalius inžinierius A. Paulauskas.

Tiems, kam rūpėjo muziejaus ateitis, suprato, kad jo plėtra įmanoma tik tuo atveju, jei visa sodyba priklausys valstybei ir bus

perduota muziejaus reikmėms. B. Milašienė neprieštaravo tokiam sprendimui, tačiau kaip jau minėta, paprašė kompensacijos už sodybą – buto su patogumais Kretingoje. Kretingos rajono savivaldybės vykdomasis komitetas surado galimybę B. Milašienei tokį butą skirti ir patenkinti kitus jos prašymus. 1988 m. gegužės 28 d. A. Čėsna B. Kondrotui jau rašė iš Nasrėnų: „noriu apsiskelbti, kad jau gyvename Nasrėnuose, M. Valančiaus sodyboje. Tiesa, kol kas kartu su B. Milašiene – skyrė mums vieną kambariuką. Rudenį sodybos klausimas turėtų būti išspręstas galutinai, o kol kas muziejus dar nėra šeimininkas – tas trukdo pradėti norimus darbus. Buvo žmonių, iš viso bandžiusių sužlugdyti muziejaus įsigijimą, tačiau paskutiniu momentu rajono Vykdomasis priėmė sprendimą skirti butą B. Milašienės vardu su sąlyga, kad jos globotinė bus ta pati gimtinė B. Pocienė, dirbanti mūsų muziejuje. Skirtas trijų kambarių butas Kretingoje, ir, rodos, tam kliūčių daugiau neturėtų būti. Čia savo aktyvumą kovojant už sodybą parodė ir neseniai atliekanti Kultūros skyriaus vedėjos pareigas L. Gaudiešienė, atvykusi pas mus dirbti iš Lazdijų rajono.“

Iš 1967–1975 m. Kūlpėnų tarybinio ūkio (Kretingos r.) direktoriumi dirbusio jau minėto A. Fabijonavičiaus atsiminimų sužinome, kad Motiejaus Valančiaus muziejaus įkūrimo idėjai, kurią iškėlė jau minėtas tuometinis Kretingos rajone dirbęs architektas I. Jablonskis ir Kretingos muziejaus direktorius J. Mickevičius, pritarė, ją rėmė ir tuo metu Kretingos rajono partijos komitete sekretore dirbusi Genovaitė Žulpaitė. Sovietmečiu M. Valančiaus kaip buvusio vyskupo nuopelnai bent jau oficialiai nebuvo prisimenami. Jo atminimas buvo puoselėjamas kaip šviesuolio, rašytojo, blaivybės ir kultūros puoselėtojo.

A. Fabijonavičius rašo, kad pirmasis skulptūrą „Palangos Juzė“ pradėjo daryti salantiškis tautodailininkas Petras Kalendra. Dabar prie muziejaus stovinčią „Palangos Juzės“ skulptūrą padarė žemaičių liaudies meistras Vytautas Majoras.

Pradedančiam kurtis muziejui patalpas, pasak A. Fabijonavičiaus „mielai paskyrė tuo laiku sodybos savininkai Antanas ir Barbora Milašiai – be jokio atlygio davė savo name vieną kambarį. Užleido klėtelę, kurioje įruoštos etnografinės ekspozicijos. Pirmiausia ūkio iniciatyva buvo atvežtas ir pastatytas paminklinis akmuo su Motiejaus Valančiaus gyvenimo datomis. Vėliau skulptorius V. Majoras pastatė Palangos Juzės skulptūrą. Atvežta iš Kretingos kraštotyros muziejaus istorinė medžiaga apie vyskupo Motiejaus Valančiaus gyvenimą ir veiklą. Muziejaus atidarymas vyko iškilmingai. Buvo filmuojama.“

Iš A. Čėsnos leidinyje skelbiamų spaudos publikacijų sužinome, kad „Ivairiu metu skyrėsi M. Valančiaus klėtelės forma. Pirminė buvo su čiukuru, dengta ilginiais šiaudais. Nuo XIX a. antrosios pusės Lietuvoje kito stogo dangos: ilginis šiaudus pakeitė skiedros. Kito Valančių klėtelės stogo forma bei danga. Vėliau buvo dvišlaitė, o 1988 metais vėl suteikta pirminė forma: su čiukuru, stogas uždengtas ilginiais šiaudais.“ (B. Žemaitis, „Senajai klėtelei gražinama pirmą kartą išvaizda“, Švyturys, 1998-10-03).

1981 m. Nasrėnai tapo ir M. Valančiaus gimtinės susitikimų vieta.

Muziejaus sodyba kasmet gražėja. 1994 m. jai priklausanti 1,2 ha teritorija buvo aptverta senovinėmis žemaičių kraštui būdingomis tvoromis – kypine ir žiogrių. 1998 m. vasaros virtuvė pertvarkyta į bibliotekėlę. Tais pačiais metais muziejuje buvo pradėti orga-

(Nukelta į 36 p.)

Skulptūra „Angeliukas“,
Dailininkas
Alfonsas
Skiežgilas.
Danutės
Mukienės
nuotrauka

(Atkelta iš 35 p.)

nizuoti Motiejaus Valančiaus skaitymo konkursai, kurie tapo tradiciniai ir vyksta iki šiol.

Leidinyje „Apie daržinę-jaują“ sužinome, kad 1989 metais M. Valančiaus sodyboje esanti A. Milašiaus daržinė buvo nugriauta, jos vietoje pastatyta nauja. Statybos darbais rūpinosi Kretingos kraštotyros muziejus. Daržinė pastatyta daug didesnė – geresnė ir aukštesnė. Šiferinę stogo dangą pakeitė lentelės. 2007 m. daržinės stogas naujai perklotas.

Prie muziejaus, antroje kelio pusėje, į viršų jau keliolika metų stiebiasi jaunas ažuolynas. Leidinyje A. Čėsna pasakoja, kad „Mintis pasodinti M. Valančiaus ažuolyną brendo jau nuo 1988 metų, kai parėjau gyventi į Nasrėnus. Ši idėja įgijo sparnus, kai buvo paskelbta viešai. Tą padarė P. Andriejaitis 1994 m. moksleivių M. Valančiaus raštų meninio skaitymo šventėje. Joje tada dalyvavo Kėdainių rajono policijos komisaras K. Ramanauskas, kuris ir padėjo išrūpinti 2 hektarų sklypą būsimam M. Valančiaus ažuolynui.

200 ažuoliukų parūpino Kretingos urėdas A. Baranauskas, talkino P. Andriejaitis. Pasitarus su Kalnlio altariaus kunigu B. Bogušu, nuspręsta ažuoliukus sodinti pagal prancūzišką modelį – spinduliu nuo ažuolino kryžiaus, kurį padarė kretingiškis tautodailininkas R. Puškorius. Visas sklypas išmatuotas, ažuoliukai pasodinti 8 metrai vienas nuo kito. [...] Sodinta spalio 14 dieną. [...] Ažuoliukų sodinimo šventėje dalyvavo žmonės iš visos Lietuvos. Telšių vyskupas Antanas Vaičius ta proga vyskupo Motiejaus Valančiaus gimtinėje koncelebravo Šv. Mišias, pašventino ažuolino kryžių ir pats pasodino ažuoliuką. [...] M. Valančiaus ažuolynė žaliuoja poetės Meilės Kudarauskaitės pasodintas ažuoliukas, Valančiaus giminių sodiniai. 1998 m. tris būsimuosius galiūnus pasodino mosėdiškis gydytojas Vaclovas Intas. 2002 metais vieną – Lietuvos Respublikos prezidentas V. Adamkus. Nuo 2004 metų toks medelis žaliuoja vie-

nam iš vyskupo Motiejaus Valančiaus gimtinės muziejaus įkūrėjų Adolfui Juciui jo gimimo 100-ųjų metinių proga. Ažuoliukas tokia pačia proga pasodintas ir tautodailininkui salantiškiam P. Kalendrai. [...] M. Valančiaus ažuolyną padeda prižiūrėti Kūlpėnų seniūnija.“

2001 m. gegužės 13 d. Nasrėnuose iškilmingai paminėtos M. Valančiaus 200-osios gimimo metinės, sutraukusios tūkstančius žmonių iš visos Lietuvos. Tą dieną čia buvo aukojamos Šv. Mišios, atidengtas Kęstučio Balčiūno sukurtas paminklas Motiejui Valančiui (projekto autorius – architektas Edmundas Giedrimas), vyko koncertas, gegužinė. Iki jubiliejaus vyskupo M. Valančiaus Valdemaro Vaičekausko lėšomis buvo suremontuotas M. Valančiaus sodybos gyvenamasis namas, kuriame veikia muziejus. Iki švenčių buvo atnaujinta ir ekspozicija.

Didelę dalį lėšų, reikalingų M. Valančiaus skulptūrai sukurti, skyrė Stasys Vaičius, kuris finansavo ir senelių namų statybą Nasrėnuose. Jis pats ir iškėlė idėją tokį paminklą pastatyti. Paminklo statyba rūpinosi Kalnlio kunigas Egidijus Jegelevičius bei muziejaus direktorius Algirdas Čėsna (A. Čėsna kartu su Kretingos rajono architektais ir Kūlpėnų seniūnijos seniūnu Algirdu Maciumi parinko ir vietą paminklui).

Leidinyje rašoma, kad dabar kasmet prie paminklo ir kiemelyje vyksta vyskupo M. Valančiaus dienos. Iš visos Lietuvos atvykę mokiniai vaidina, deklamuoja vyskupo M. Valančiaus kūrinus.

Pasak A. Čėsnos, „Muziejaus sodybos vaizdą papuošė ir labiau įprasmino vyskupo M. Valančiaus nuveiktą plačiašakę veiklą joje pastatytos tautodailininkų sukurtos skulptūros: L. Ruginio – M. Valančiaus švietėjiškai veiklai atminti, A. Vivulskio – 1831, 1863 sukilimams paminėti, S. Žiubrio – Nasrėnams, G. Staškausko – M. Valančiaus skelbtam blaivybės žygiui. Ne viena skulptūra sukurta ir pastatyta A. Skiežgilos. Tai skulptūra, skirta M. Valančiaus kūrinių personažams Mikei Melagėliui ir Guviam Vincei, skulptūra „Bulvei Žemaitijoje 200 metų“ ir kt. Tas pats skulptorius yra padaręs meninę muziejaus iškabą ir skulptūrą „Angeliukas“. Pastaroji nukreipia lankytojus į muziejaus ekspozicines sales. 1997–2006 m. iš viso muziejui buvo sukurti ir pastatyti aštuoni meno kūriniai.

Šiandien Vyskupo Motiejaus Valančiaus gimtinės muziejus – vienas iš svarbiausių kultūros židinių Kretingos rajone. Ir to židinio ugniakurą kursto Algirdas Čėsna bei jo talkininkai, visada pilni gražių idėjų, kurios tampa dar gražesniais darbais. Visoje Lietuvoje jau žinomi tradiciniai Nasrėnuose vykstantys Motiejaus Valančiaus skaitymai. Įsteigtos ir teikiamos M. Valančiaus premijos (2002 m. tokios įteiktos Telšių vyskupui Antanui Vaičiui ir istorikui Vytautui Merkiui). M. Valančiaus vardo literatūrinė premija 2002 m. M. Valančiaus giminių susitikime įteikta poetei Meilei Kudarauskaitei.

M. Valančiaus gimtinėje didžiulis būrys žemaičių buvo susirinkę ir minėdami Saulės mūšio 764-ąsias metines. Čia jie susiburia ir kitomis progomis.

2006 m. muziejaus sodyboje esančioje klėtelėje įrengta nauja ekspozicija – grūdinė.

2006-ieji muziejuje išskirtiniai ir čia pradėtais įgyvendinti projektais „Audimo mokyklėlės“, „Mokomės žaisti senelių žaidimus“, „Ištikimi M. Valančiui“. 2006 m. Klaipėdos S. Dacho mokyklos auklėtiniai kartu su muziejaus darbuotojais vykdė velykinį projektą, kurio metu buvo gražinama sodyba. Tais pačiais metais čia pradėtos organizuoti Gavėnios šventės. Sodyboje giedami žemaičių kalnai, renginiuose prisimenami buvę kaimo žmonės.

2007 m. restauruota V. Majoro skulptūra „Palangos Juzė“: su-

tvirtinti skulptūros postamento pamatai, pakeistos supuvusios ažuolinės detalės.

2008 m. restauruotas muziejuje stovintis stogastulpis.

2008 m. muziejuje Kretingos vyskupo M. Valančiaus draugija įgyvendino projektą „Blavios širdys – malonios Dievui“.

Muziejuje tradiciškai vyksta aplinkos tvarkymo šventės, organizuojami Šv. Kalėdų renginiai, skirti mažiesiems, ir nemažai kitų renginių.

LITERATŪRA IR ŠALTINIAI:

¹ V. Merkys, *Motiejus Valančius*, Vilnius, 1999, p. 31.

² Grigas Valančius, *Žemaičių Didysis*, Kalifornija, 1977, I dalis, p. 18.

³ *Kalnalis bažnyčios Krikšto metrikų knyga (1793–1821) Nr Kr M GEK21384/D281*.

⁴ Motiejus Valančius, *Raštai*, Vilnius, 1972, I dalis, p. 7.

⁵ *Ten pat*, p. 473.

⁶ V. Merkys, *Motiejus Valančius*, Vilnius, 1999, p. 35.

⁷ A. Alekna, *Žemaičių vyskupas Motiejus Valančius*, Klaipėda, 1922, p. 7.

⁸ J. T. Vaižgantas, *žurnalas „Tėvynės sargas“*, 1901, Tilžė, p. 6.

⁹ E. Ravickienė, *Kretingos rajono laikraštis „Pajūrio Naujienos“*, 1995-04-06, Nr. 40.

¹⁰ Grigas Valančius, *Žemaičių Didysis*, Kalifornija, 1977, I dalis, p. 21.

¹¹ V. Merkys, *Motiejus Valančius*, 1991, V., p. 185.

¹² *Ten pat*, p. 101.

¹³ *Ten pat*, p. 37, 51.

¹⁴ Motiejus Valančius, *Raštai*, Vilnius, 1972, I dalis, p. 385.

¹⁵ J. T. Vaižgantas, *žurnalas „Tėvynės sargas“*, 1901, Nr. 2, Nr. 3 B, p. 20.

¹⁶ J. Balčikonis, *Valančiaus raštai (VI Redaktoriaus prakalba)*, K., 1931.

¹⁷ Rodomas Muziejaus ekspozicijoje.

¹⁸ *Ten pat*.

¹⁹ Kretingos muziejus.

²⁰ Č. Kudaba, *Kalvotoji Žemaitija*, V., 1972, p. 93–94.

²¹ Rodoma ekspozicijoje.

²² Muziejaus archyvo byla „Gauti laiškai“.

²³ S. Stropaus publikacija, Kretingos rajono laikraštis „Švyturys“, 1968-01-08.

²⁴ Kretingos rajono laikraštis „Švyturys“, 1969-02-20.

²⁵ *Lietuvos TSR kultūros paminklų sąrašas*, Vilnius, 1973, p. 25, eil. Nr. 187.

²⁶ Č. Kudaba, *Kalvotoji Žemaitija*, V., 1972, p. 94.

²⁷ Kretingos rajono laikraštis „Švyturys“, 1969-02-20.

²⁸ B. Kondratas, *Minijos vingiais*, V., 1976, p. 47–48.

²⁹ *Valstybės žinios*, Nr. 14, 1998 m. vasario 7 d., p. 70.

³⁰ V. Merkys, *Motiejus Valančius*, 1999, V., p. 34, 36, 50, 51, 465, 785.

³¹ *Ten pat*, p. 53.

ŽEMAITIU PATARLĖS, PRIEŽUODĖ

- Negink Pondėivalė i krūmali.
- Ėr duris oždarios laiks biegs.
- Ėš adėtas vežėma priskalda.
- Īluos maišė nepakavuosi.
- Kam nėižt, tas kasuos.
- Kas pėrmiesnis, tas geriesnis.
- Kou pasiesi, tou ėr pjausi.
- Kuoks paukštis, tuoks ėr lėzds.
- Negėrk dėinuos be vakara.
- Suotos alkana neatjaut.
- Iš dainuos žuodiu neėšmiesi.
- Daug ronku dėdėlė našta pakel.
- Dounelė gardi, bet brongi.
- Nagā auksa būtom, vo nasrā – smaka.
- Alos be apīniū, vo žmuogos be duorībės niekam netink.
- Jouda douna – ne bads.
- Čėsna nevalgės nesmėrdies.
- Kap muoko, tēp šuoko.
- Čiaušk kap kiaulė žirnius.
- Je katės luotom, šonū nerėkto.
- Kad šou piningū torieto, pamazgū nelakto.
- Kor šou lak, tēn ėr luo.
- Žmuogos ė mēršt basėmuokidams.
- Ėr pelie sava orvė gėnas.
- Je žėima plieši ratus, tā vasara – kailėnius.
- Kas pruotings, tas baguots.
- Galvuots kap kanapis.
- Dorna ė bažničiuo muš.
- Nu žiuoploma vaistū nier.
- Ėlgs plauks – trumps razoms.
- Kou jauns ėšmuoksi, sens neožmirši.
- Ėš kaktuos svėista netepsi.
- Kor vies pot, tēn ėr linkst.
- Plūdoriou kap šūds ont vondėns.
- Kelas kap šūds ont šakės.
- So gondrās kėlsi, so varnuoms krėsi.
- Pats maiša plieš, pats žvėig.
- Kiaulė sarmatas netor.
- Īleisk vėlni / kiaulė i bažničė ė unt al-tuoriaus ožlėps.
- Veizas kiaulės akimis.
- Sokas kap mėnturis.
- Vākščiuo kap mėgla dėina.
- Ėšėjė kap ežis mėiliū.
- Sosėraukės kap devinės pėtničės.
- Atsėvėpės kap zabora komelē.
- Sosėraukės kap nagėnė.
- Til kap žovės, borna prisėsiemės.
- Kėinuo ronkas joudas, tuo sājėnė balta.
- Kor diesi, tēn pritėks: ėr pri puona, ėr pri klėbuona.
- Tink ėr šonkiou, ėr ražončiuo.
- Dėrb kap ne so sava nagās.
- Kas svetėma nuor, tas ė sava netor.
- Skob kap plėks i pirti.
- Šuokėnie kap lopams.
- Laksta kap pratrīdės.
- Laksta kap velnė nešams.
- Laksta kap i sobėnė ignībts.
- Šuokėnie kap varlie ont lėntuos.
- Kor šėka, tēn ėr palėka.
- Daug žėnuosi, greitā pasėnsi.
- Prarėjė kap šou moila.
- Vėinam – jouda, kėtam – balta, vėinam – ruožė, kėtam – rupūžė.
- Vėns trauk, kėts velnė lauk.
- Draugau kap šou so katė.
- Sermiega sermiega jied.
- Tuoks tuoki sosėtėka ėr ont alaus pavadėna.
- Aklos akla ved.
- Varns varnou akėis nekert.
- Kuoks vel'ns gėmė, tuoks ėr dvies.
- Ėš mėška parvežts i mėška ėr veizas.
- Vel's angelo nepasėvers.
- Prigimtės už papratėma baisesnė.
- Gėrtam ėr jūra ligi kieliu.
- Gėrta ė vel's neraus.
- Gailės kap pernīkštė snėiga.
- Kauk kap vėlks avietinė.
- Auksos ė pelėnūs blėzg.
- Kuol vėsėms itiksi ė nu velnė atliksi.
- Prastam gers nebūsi.
- Velnė nešts ė pamests.
- So velnio vuobolū rinktė nėisi: paliksi ė be maiša, ė be vuobolū.
- Šou ėr ont Pondėiva luo.
- Šonėis balsos i dongo nein.
- Šūda lėnk ne diel baimės, vuo diel smarvės.
- Už gera vėsumet prasto atsėmuok.
- Nier tuo bluoga, kas neėšeito i gera.
- So kou sotapsi, tuoks ė pats tapsi.
- Meilė ož trīda baisesnė.